

Руслана ТКАЧЕНКО,
orcid.org/0000-0002-9107-9804
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри культурології та філософії культури
Національного університету «Одеська політехніка»
(Одеса, Україна) ruslana.tkachenko@gmail.com

КРЕАТИВНИЙ ПРОСТІР МУЗЕЮ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА НОВАЦІЇ

У статті розглядається процес креативізації музейного простору й аналізуються тенденції та новації в концептуальних рішеннях виставкових проєктів. Архітектори та музейні куратори пропонують велику кількість різноманітних пропозицій у контексті світових трендів. Музей дає змогу доторкнутись до значного матеріального і духовного надбання поколінь, орієнтуючись на майбутнє та активно залучаючи найактуальніші сучасні технології в свою діяльність. Стан сучасного суспільства визначає три напрямки у музейній сфері по яким формуються якісні виставки і концепт-проєкти. Це збереження культурної спадщини, інклюзивні музейні практики, партиципаторний музей.

Світові та українські музеї переглядають своє місце та роль у житті громади, ініціюють введення нових музейних практик у музейній справі. Професійна музейна спільнота проявляє креативний підхід до різних соціальних груп, формує новий виставковий простір. Використання новітніх технологій дозволяє в реальному часі розширяти музейні площі, надавати доступ широкому загалу до архівів і колекцій музеїв, залучати відвідувача до кураторства і участі в експозиції, але не тільки це. Сьогодні креативний простір музеїв стає місцем творчого процесу та експерименту, який вимагає від публіки зосередження і втілення своїх найсміливіших ідей і проєктів. Для пересічного відвідувача творча лабораторія музею дає можливість поринути у цікавий світ виставок, фестивалів, майстер-класів, лекцій, театральних вистав, показів мод, ярмарок, крамниць і іншого соціокультурного продукту, який представлений на традиційних арт-майданчиках як приклад сучасних креативних розробок. Імерсійні й сенсорні простори цифрового музею доповнюють інноваційні можливості і пропанують світ без кордонів. Все це дає цікавий матеріал для аналітичної роботи культуролога і мистецтвознавця.

Ключові слова: музей, креативний простір, тенденції, новації, музейні практики.

Ruslana TKACHENKO,
orcid.org/0000-0002-9107-9804
PhD in Art Criticism,
Associate Professor at the Department of Cultural Studies and Philosophy of Culture
Odessa Polytechnic National University
(Odesa, Ukraine) ruslana.tkachenko@gmail.com

CREATIVE SPACE OF THE MUSEUM: TRENDS AND INNOVATIONS

The article examines the process of creativeization of museum space and analyzes trends and innovations in the conceptual solutions of exhibition projects. Architects and museum curators offer a wide variety of proposals in the context of global trends. The museum allows you to touch the significant material and spiritual heritage of generations, focusing on the future and actively involving the most relevant modern technologies in its activities. The state of modern society determines three directions in the museum sphere, which are used to create high-quality exhibitions and concept projects. These are the preservation of cultural heritage, inclusive museum practices, and participatory museums.

World and Ukrainian museums are reconsidering their place and role in community life, initiating the introduction of new museum practices in museum business. The professional museum community is showing a creative approach to different social groups and creating new exhibition spaces. The use of the latest technologies allows to expand museum spaces in real time, provide access to the general public to museum archives and collections, involve visitors in curating and participating in the exhibition, but not only that. Today, the creative space of museums is becoming a place of creative process and experimentation, which requires concentration and implementation of the most daring ideas and projects. For the average visitor, the museum's creative laboratory gives an opportunity to plunge into the interesting world of exhibitions, festivals, workshops, lectures, theater performances, fashion shows, fairs, shops and other socio-cultural products that are presented on traditional art venues as an example of modern creative developments. The immersive and sensory spaces of the digital museum complement the innovative possibilities and promote a world without borders. All this provides interesting material for the analytical work of a cultural critic and art historian.

Key words: museum, creative space, trends, innovations, museum practices.

Постановка проблеми. Пошук нових шляхів інтеграції музею у сучасну соціокультурну реальність, що постійно змінюється, дає змогу проаналізувати тенденції та новації креативної індустрії у музейному просторі. Майже кожного дня формуються й актуалізуються питання до музейної середина, яка знаходиться у процесі своїх змін. Різноманітні концепції змінюють одна одну у виставкових залах арт-проектів і музейних архітектурних ансамблів, підкреслюючи культурний код і його прояв у креативних здобутках музею.

Поняття «креативний» у сферу культури зайшло майже 30 років тому, а сам термін креативність з'явився набагато раніше, і не тільки у праці Д. Сімсона у 1922 році. Після цього розвиток та розповсюдження новітніх технологій дало ознаки і в музейному житті, де вибудовуються креативні стратегії поряд з традиційними практиками і формами. Серед науковців проходять дискусії стосовно нових креативних форм комунікації з відвідувачами культурних пам'яток і архітектурних ансамблів. З'являються нові тенденції спілкування з аудиторією у музейних залах. Тепер увага музейних співробітників присвячена значною мірою не колекціям та музейному предмету в експозиції, а відвідувачеві, який в нових економічних стосунках є клієнтом музею. Розширюється масштаб заходів виставкових проєктів, але акцент переноситься з емоції мас на індивідуальну емоцію глядача. Формується новий тренд музейного простору – вибудовування зі спільнотою іншого типу відносин.

Зрозуміло і те, що інституція «музей» відчуває себе в нових економічних реаліях кризи більш усвідомлено й інформаційно обізнано, і це дозволяє сучасним проєктам та їх кураторам проявити співучасть демонструючи гнучкість і креативність мислення.

Також прослідковується те, ще до музею повертається публіка, яка прагне нового спілкування. Експозиція чи виставковий арт-проект замислюється як простір для діалогу, в якому кожна соціальна група може знайти співрозмовника. Тому сучасні світові процеси демонструють нам у музейній справі дуже важливі новації та напрями, які потребують детального визначення.

Аналіз досліджень. Дивлячись на щорічну збірку Trendswatch (Navigating a Volatile Future. Culture wars 2.0. Museum TrendsWatch, 2024), що видається Американською асоціацією музеїв, починаєш бачити приклад найбільш повного та систематичного опису особливостей музейних новацій і тенденцій розвитку суспільства у контексті соціокультурних змін. Вплив демогра-

фічних, політичних, соціокультурних факторів на американські музеї дає ознаки дуже динамічного простору, що постійно змінюється. Відкриті бази даних про колекції сучасного музею, персоналізація обслуговування відвідувача, можливість відпочити від шаленого темпу життя в музейному середовищі, постійне використання гаджетів і цифрових пристроїв, створення доступного середовища для людей з обмеженими можливостями, використання в експозиціях технологій віртуальної та доповненої реальності – все це нові запити у населення і креативні відповіді арт-простору та зміни в діяльності музею.

У більшості робіт зарубіжних та вітчизняних авторів здійснюється спроба зрозуміти місце та значення присутності музею в нових умовах інформаційного суспільства та сервісної економіки. До проблематики формування нових стратегій праці музейної спільноти звертались А. Девальє (Mairesse, 2020: 7–13), Н. Саймон (Simon, 2010), К. Бішоп (Mairesse, 2020), Р. Краусс (Krauss, 1990), Б. Гройс (Groys, 2016), Л. Норріс (Norris, Тісдейл, 2017). Головна думка, яка простежується в усіх роботах, – неминучість змін і виникнення нових форм, оскільки музей стає активним організмом, який рефлексує, реагує на соціокультурний простір та творить самого себе.

У контексті десакралізації музею як храму мистецтв і його комерціалізації свої спостереження висвітлюють українські науковці. Ми бачимо у сучасних дослідженнях визначення поняття креативності як складової розвитку музейної комунікації. Варто згадати праці Ю. Ключко, Р. Маньковскої, В. Банаха та ін. Не слід забувати, що музей у сучасній соціокультурній та економічній ситуації через створення ним креативних продуктів і проєктів сам постійно розвивається, і поступово стає креативним проєктом. У зв'язку з цим розширюється його дослідницьке поле.

Мета цього дослідження полягає в аналізі сучасного простору музею і його креативних рішень в епоху нових технологічних можливостей соціокультурних проєктів.

Виклад основного матеріалу. Сучасний музей взагалі дуже важко уявити собі без проєктної діяльності, спрямованої на створення сучасної експозиції. Цікаві соціокультурні проєкти – це особлива частина музейного життя, яка визначає і формує креативний музейний простір, що постійно видозмінюється та вдосконалюється. Сьогодні він не обмежується лише виставковими залами і може займати великі площі, квартали і навіть міста. Єдиний музейний простір створюється для реалізації сміливих творчих проєктів,

оскільки сучасний музей – це відкрита середа, максимально наближена до свого відвідувача.

Основна тема парципаторного музею (про свій музей для кожного) вельми популярна серед найрізноманітніших людей, особливо серед збирачів-колекціонерів, людей, які займаються благодійництвом та іншою соціальною діяльністю, пов'язаною зі збереженням історико-культурної спадщини. Серед них трапляються знавці-інтелектуали і цілком звичайні люди. Усі вони мають схожі цілі та споріднені інтереси, спрямовані на створення музейної експозиції, що дає змогу продемонструвати зібрані артефакти та предмети. Успішна організація такого музею підіймає проблему креативного музейного простору і як створити такий простір; як органічно інтегрувати між собою природу, культуру, мистецтво, новітні технології. Розв'язати цю проблему неможливо без розуміння основних тенденцій і перспектив розвитку музейного простору.

Насамперед, потрібно зрозуміти, що простір – це не тільки площа музею разом із навколишнім оточенням, музейними будівлями (спроєкованими для цього музею або адаптованими для нього), але це також і культурний простір індустріальної та культурної спадщини, яка зберігається як у рамках колекції музею, так і поза ними. Особливим музейним простором можна вважати навколишнє середовище, що зберігає пам'ять про епоху, що минає: історико-культурні та природні ландшафти, об'єкти архітектури, предмети побуту тощо.

Головне сформувані концепцію організації музейного простору, яка має ґрунтуватися на можливостях та особливостях колекції, здатної з часом перетворитися на постійну експозицію майбутнього музею.

Успішне розв'язання цього завдання дає змогу зробити музейну експозицію живою і максимально наближеною до споживача. Широке використання інтерактивних інформаційних технологій робить музейний простір не тільки відкритим, а й популярним серед різних груп людей.

Зарубіжні та вітчизняні музеї організовують свою діяльність на основі двох найважливіших принципів: максимально наближаючись до споживачів і органічно вписуючись у навколишнє середовище. В Норвегії є цікавий досвід створення таких музеїв та заповідних маршрутів, які не тільки урізноманітнюють туристську пропозицію, а й дають можливість по-новому організувати міський креативний простір.

У вересні 2020 року був побудований Twist Museum, який перетинає річку Рандсельва у норвежському парку скульптур Кистефос. Музей

поєднує в собі одночасно три функції – міст, музей та скульптуру. Ідея поставити сенсову крапку в прогулянці парком, закріплювати маршрут відвідувачів демонструє сучасну тенденцію зробити архітектурне рішення музейного простору максимально наближеним до природного ландшафту і віддзеркалити концепцію арт-простору зовні. Сама будова представляє футуристичну, вигнуту конструкцію у формі променя деформованого у середині на 90 градусів. Навколо целюлозного заводу розташована площа 1000 метрів квадратних, де ми маємо дві галереї (закрита галерея для виставок, .перекручену галерею) й панорамну кімнату. У перекрученій галереї стеля поступово переходить у стіни і навпаки, а у панорамній залі скрізь велике вікно відкривається краєвид на ліс та річку. Незважаючи на враження й оптичну ілюзію, будова складається тільки із прямих ліній алюмінієвих і дерев'яних панелей, викладених у формі віяла. Ця споруда сьогодні займає важливе місце у списку визначних пам'яток мистецтва і архітектури не тільки Норвегії, але і в сучасному світі (Як виглядає міст-музей за проектом BIG посеред лісу в Норвегії).

Ще один музей – міст поєднав оточуюче середовище і мистецтво. Це – Bundanon в Австралії архітектора Керстін Томпсон, яка знайшла спосіб розташувати арт-колекції над ста шестидесяти метровим мостом. Новий музейний простір мав виникнути на місці маєтку родини відомого австралійського художника Артура Бойда. Бойд і його дружина подарували ділянку близько тисячі гектарів, а також велике зібрання художніх творів своїй державі у 1990-х роках. Незабаром це місце було перетворено у центр мистецтв під керівництвом Bundanon Trust. Проте розвиток маєтку не зупинився на досягнутому і команда Kerstin Thompson Architects кілька років тому оновила музей. У цієї локації є тепер центр творчої освіти для школярів, громадський простір і навіть готель на тридцять два номери. Але найважливіше те, що галерея сучасного мистецтва, яка розташована на мосту, має природне освітлення і частково знаходиться в живописному ландшафті. Саме тут перебуває колекція робіт Артура Бойда. Архітектурна концепція цього приміщення базується на образі старовинного естакадного мосту, дуже популярного у сільській місцевості Австралії. Трендовим орієнтиром цьому виявилась локальна природа й екосистема країни, кліматичні зміни в майбутньому. Нові конструкції музейного простору височіють над яром і з одного боку прилягають до головної художньої галереї. Треба мати на увазі характерні погодні умови австралійської місце-

вості – лісові пожежі та зливи, що посилюються з часом. Адаптувати свій проєкт до катаклізмів природи архітектору вдалось дуже добре, поєднавши інноваційні методи й естетичне враження. Галерея музею стоїть на високих металевих опорах і перешкоджає впливу повені і вогню. У середині для опалення і охолодження приміщення є система перехресної вентиляції, сонячні батареї та геотермальні зонди, які забезпечують енергозбереження всього комплексу.

Ми бачимо як взаємодія мистецтва і природи підкреслює традиції в історії і культурі цього регіону, естетичні уподобання й яскраві мотиви в творчості самого художника. Художній музей і міст гармонійно вбудовується в природний ландшафт і відтворює новий креативний арт-простір.

У сучасному суспільстві є запит на музейний тренд, який концептуально висвітлює цінність збереження довкілля та соціальну відповідальність. Ця мода успішно реалізує такі побажання соціальних проєктів в екомузеях і музеях – заповідниках.

Останні п'ятнадцять років у всьому світі спостерігається справжній бум у сфері музейного будівництва. Саме сьогодні в безлічі міст розглядають проєкти розширення і перебудови вже існуючих музеїв, створюють нові музеї, що зберігають і репрезентують мистецтво з метою залучення нової аудиторії. У розвиток музеїв, зокрема в музейне будівництво, вкладаються великі фінанси сучасних корпорацій, що дає змогу музеям зануритись у глобалізаційні процеси і приваблювати нових відвідувачів.

Серед багатьох зведених останніми роками художніх музеїв насамперед звертають увагу на себе споруди, що претендують на роль креативного центру в культурному просторі. Як правило, ці будівлі, що зберігають художні цінності, є дуже концептуальними, помітними, дивовижними винятковою сміливістю й оригінальністю. Вони претендують як на статус містобудівної домінанти, так і на символічне маркування території, що є центром сучасної культури, місцем, де народжується нове мистецтво. Таким, наприклад, є Музей мистецтв Мілуокі у США, частково збудований за проєктом іспанського архітектора Сантьяго Калатрави у 2001 році (Най-най в будівництві. Величезний Музей мистецтв Мілуокі, Вісконсін, США). У 2004 році павільон Квадраччі (Quadracci Pavilion) отримав нагороду Outstanding Structure Award от асоціації International Association for Bridge and Structural Engineering за унікальну архітектуру в стилі біотек. Павільйон має рухливий сонцезахисний дах, два крила розмахом 66 метрів, які піднімаються вранці і опускаються вночі,

а також реагують на сонячну погоду і негоду. У 2015 році відкрилася ще одна будівля музею, яку спроектував архітектор Джеймс Шилдс. Цей креативний простір один з найбільших музеїв у Сполучених Штатах, його колекція має близько 30 000 творів мистецтва від античності до сьогодення і розміщується на чотирьох поверхах. Музей знаходиться біля озера Мічиган, а з проспектом Вісконсін його пов'язує пішохідний міст. Пішоходи можуть перетнути Меморіальний Палац Лінкольна на мосту і продовжити рух в павільйон. За рік це місце відвідують понад 400 тисяч громадян і туристів. Співробітники музею вважають своїм головним завданням організацію світового креативного простору, де впроваджуються освітні програми для будь якого віку.

Прикладом такого музею є побудований за проєктом архітектора Ренцо П'яно найбільший музей Нідерландів – НЕМО. Цей музей виник на базі Музею праці, який у 1950-х – 60-х роках мав назву Голландський інститут індустрії та технологій. У 1980-х виникла ідея побудувати освітній музей, який міг би збудити інтерес до науки і технологій з самого раннього віку. Сьогодні музей називається Національний центр науки і технологій і розповідає відвідувачам як влаштований і функціонує навколишній світ. Локація, де розміщується креативний простір музею це єдине високо розташоване місце в Амстердамі, з якого відкривається чудова панорама на старе місто і порт. В середині музею можна побачити вентиляційні труби, сталеві перекриття та інші функціональні деталі будівлі. Зі ступінчатого даху відвідувачі насолоджуються прекрасним краєвидом. Експонати цього простору оживають тільки коли їх торкаєшся чи щось з ними робиш, а діти і дорослі можуть самі ставити експерименти, побачити процес і результат. Відвідувач стає учасником і керівником природних явищ і технологічних процесів. Також у музеї існує НЕМО – театр, у якому проводяться виставки, публічні лекції та презентації.

Не можна обійти увагою вітчизняний досвід у музейній справі стосовно креативного простору арт-проєктів України: наприклад, єдиний у світі Музей писанкового розпису (Музей «Писанка») в місті Коломия Івано-Франківської області. Його було створено на основі колекції писанок Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини, який сьогодні має назву Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Й. Кобринського.

У вересні 2000 року спеціально для збереження і експонування творів писанкового розпису було побудовано архітектурну споруду у формі

найбільшого у світі писанкового яйця, яка потім стала символом Коломиї. Її спроектував архітектор Ігор Євстахійович Шумин. Концепцію експозиції музею розробила Ярослава Ткачук, а втілили в життя коломийські художники Василь Андрушко й Мирослав Ясінський. Оригінальна споруда будинку містить у собі частину пам'ятника писанці, висота якого 13,5 метрів, а діаметр 10 метрів. Коломийський музей-пам'ятник є найбільшою писанкою у світі. Колекція музею «Писанка» представляє понад 12 000 писанок і декоративних яєць із різних регіонів України та 35 країн світу. На цій креативній площі відбуваються впродовж року різноманітні виставки, фестивалі, майстер-класи традиційного та сучасного писанкарства. У 2017 році Музей писанкового розпису отримав сертифікат – відзнаку від популярного світового сайту для мандрівників TripAdvisor. У 2021 році була проведена реконструкція приміщення і музей знов був відкритий до відвідування.

Також Національний історико-архітектурний музей «Київська фортеця» представляє себе як мультидисциплінарну культурно-мистецьку платформу і на своєму майданчику проводить арт-терапевтичні заняття спільно з Національною спілкою художників України та кафедрою психіатрії центрального госпітально впроваджуючи ідеї партиципаторного музею та інклюзивних музейних практик (Арт-терапевтичне заняття в «Київській фортеці»).

Цікаві практики в сучасних напрямках розвитку креативного арт-простору в Україні набирають обертів і вражають появою нових музейних площ і приватних музеїв. Це Музей звуку в Одесі, що виник з колекції Василя Пінчука; і Музей українського весілля в Полтавській області, в селі Великі Будища, і Victoria Museum в місті Київ – приватний дім – музей костюму, стилю та міської моди 1890-х – 1920-х років, заснований Вікторією Лисенко. Набирає велику кількість переглядів портал «Музейний простір України», завдан-

ням якого є акумуляція музейної спільноти для розв'язання наукових проблем у професійній галузі.

Отож, переходячи до **висновків**, можна констатувати:

Соціокультурні процеси впливають на положення музею в умовах ринкової конкуренції, де музейний продукт перебуває у сфері послуг. Виокремлюється новий підхід до залучення людини у сферу діяльності музею.

Поступово музеї стають осередками важливих соціальних проєктів практикуючи залучення громадськості не тільки до розваг, але і до спілкування з оточуючою середою, до творчих практик і навіть до арт-терапії.

Сьогодні музей у своїй роботі звертається до актуальних тем сучасності, намагається представити весь спектр думок суспільства. Вступаючи як співучасник, музей має дбати про відкритий доступ до свого простору, облаштовує креативне простір: організує пандуси, місця паркування для людей з інвалідністю, сучасні аудиторії для зустрічей і дискусій. У організаційному плані музей практикує різні заохочувальні форми роботи: молодіжні центри або ради, волонтерські мережі, гуртки, студії.

У віртуальному плані сучасний музей вирішує питання доступності колекцій онлайн, створення зручних інтернет-платформ для спільного з музейною аудиторією використання, проявляє активність у соціальних мережах. Сучасні технології, інтерактивні програми, громадські заходи і освітні проєкти – це тільки інструменти, якими музей вибудовує діалог з найрізноманітнішими верствами суспільства, прагнучі приєднатися до кожного. Драматургія креативного простору музею потребує глибоке тілесне проживання актора й архітектурний концепт приміщення, що налаштовує на емоційний зв'язок з індивідуальним споживачем. Все це впливає на розробку іміджа музею, сприяє зростанню інтересу до нього аудиторії, бажанню постійно повертатися та насолоджуватися креативним простором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арт-терапевтичне заняття в «Київській фортеці». URL: <https://www.kyiv-fortress.com.ua/art-терапевтичне-заняття-для-захисни-2/>. (дата звернення: 05.10.2024).
2. Банах В. М. Музейні інновації та інтерактивність у теорії та практиці музейної справи. *Historical and Cultural Studies*. 2016. Т. 3, №. 1. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/oct/6320/170519verstka.pdf>. (дата звернення: 5.10.2024).
3. Бунданон. URL: <https://www.bundanon.com.au/>. (дата звернення: 5.10.2024).
4. Ключко Ю. М. Креативність як складова розвитку музейної комунікації. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2018. № 1. С. 266–274.
5. Маньковська Р. В. Музеї України в суспільно-історичних викликах ХХ–ХХІ століть. Львів : Простір-М, 2016. 408 с.
6. Най-най в будівництві. Величний Музей мистецтв Мілуокі, Вісконсін, США. URL: <https://budtex.com.ua/uk/samoe/102-velicheznyi-muzej-mistetstv-miluoki-viskonsin-ssha.html>. (дата звернення: 5.10.2024).

7. Норріс Л., Тісдейл Р. Креативність у музейній практиці (пер. з англ. А. Коструби, Г.Кузьо, О. Омельчук, Є. Червоного). Київ, 2017. 192 с.
8. Як виглядає міст-музей за проектом BIG посеред лісу в Норвегії. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2020/04/08/yak-vyglyadaye-mist-muzej-za-proyektom-big-posered-lisu-v-norvegiyi-foto/>. (дата звернення: 5.10.2024).
9. Boris Groys. *In the Flow*. Brooklyn, N.Y.: Verso, 2016. 208 p.
10. Mairesse Fr. Introduction // *Histoire de la muséologie. Quelques figures marquantes du monde muséal francophone*. ed. Fr. Mairesse. Paris, 2020. P. 7–13.
11. Navigating a Volatile Future. Culture wars 2.0. Museum TrendsWatch 2024. URL: <https://www.aam-us.org/wp-content/uploads/2024/05/TrendsWatch-Navigating-a-Volatile-Future-1.pdf>. (дата звернення: 5.10.2024).
12. Rachael Cristine Woody. Museum TrendsWatch 2024: Culture wars 2.0. URL: <https://lucidea.com/blog/museum-trendswatch-2024-culture-wars-2-0/>. (дата звернення: 5.10.2024).
13. Rosalind Krauss. *The Cultural Logic of the Late Capitalist Museum*. The MIT Press, 1990. Vol. 54. P. 3–17. URL: <https://www.jstor.org/stable/778666>. (дата звернення: 5.10.2024).
14. Simon N. *The Participatory Museum*. Santa Cruz, 2010. URL: <https://participatorymuseum.org/read/>. (дата звернення: 5.10.2024).

REFERENCES

1. Art-terapevtychne zaniattia v «Kyivskii fortetsi» [Art therapy class at the Kyiv Fortress]. Retrieved from <https://www.kyiv-fortress.com.ua/art-terapevtychne-zaniattia-dlya-zakhisni-2/> [in Ukrainian].
2. Banakh, V.M (2016). Muzeini innovatsii ta interaktyvnist u teorii ta praktytsi muzeinoi spravy [Museum Innovations and Interactivity in the Theory and Practice of Museum Studies]. *Historical and Cultural Studies*, 3. Retrieved from <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/oct/6320/170519verstka.pdf> [in Ukrainian].
3. Bundanon. Retrieved from <https://www.bundanon.com.au/>.
4. Kliuchko, Yu. M. (2018). Kreatyvnyy yak skladova rozvytku muzeinoi komunikatsii [Creativity as a component of museum communication development]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty – International relations: theoretical and practical aspects*, 1, 266-274 [in Ukrainian].
5. Mankovska, R. V. (2016). Muzei Ukrainy v suspilno-istorychny kh vyklykakh XX–XXI stolit [Museums of Ukraine in the Social and Historical Challenges of the XX–XXI Centuries]. Lviv: Prostir-M [in Ukrainian].
6. Nai–nai v budivnytstvi. Velycheznyi Muzei mystetstv Miluoki, Viskonsin, SShA [The best in construction. The huge Milwaukee Art Museum, Wisconsin, USA]. Retrieved from <https://budtex.com.ua/uk/samoe/102-velicheznij-muzej-mistetstv-miluoki-viskonsin-ssha.html> [in Ukrainian].
7. Norris, L., & Tisdeil, R. (2017). Kreatyvnyy u muzeinii praktytsi [Creativity in museum practice]. (A. Kostruby, H.Kuzo, O. Omelchuk, Ye. Chervonoho, Trans.) Kyiv. [in Ukrainian].
8. Yak vyhliadaie mist-muzei za proektom BIG posered lisu v Norvehii [What the bridge-museum by the BIG project looks like in the middle of a forest in Norway.]. Retrieved from <https://hmarochos.kiev.ua/2020/04/08/yak-vyglyadaye-mist-muzej-za-proyektom-big-posered-lisu-v-norvegiyi-foto/> [in Ukrainian].
9. Boris Groys.(2016). *In the Flow*. Brooklyn, N.Y.: Verso.
10. Mairesse Fr. (2020). Introduction // *Histoire de la muséologie. Quelques figures marquantes du monde muséal francophone*. ed. Fr. Mairesse. Paris, pp. 7–13.
11. Navigating a Volatile Future. (2024). Culture wars 2.0. Museum TrendsWatch 2024. Retrieved from <https://www.aam-us.org/wp-content/uploads/2024/05/TrendsWatch-Navigating-a-Volatile-Future-1.pdf>.
12. Rachael Cristine. (2024). Woody Museum TrendsWatch 2024: Culture wars 2.0 Retrieved from <https://lucidea.com/blog/museum-trendswatch-2024-culture-wars-2-0/>.
13. Rosalind Krauss. (1990). *The Cultural Logic of the Late Capitalist Museum*. October. 54, pp. 3–17. The MIT Press. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/778666>.
14. Simon, N. (2010). *The Participatory Museum*. Santa Cruz. Retrieved from <https://participatorymuseum.org/read/>.